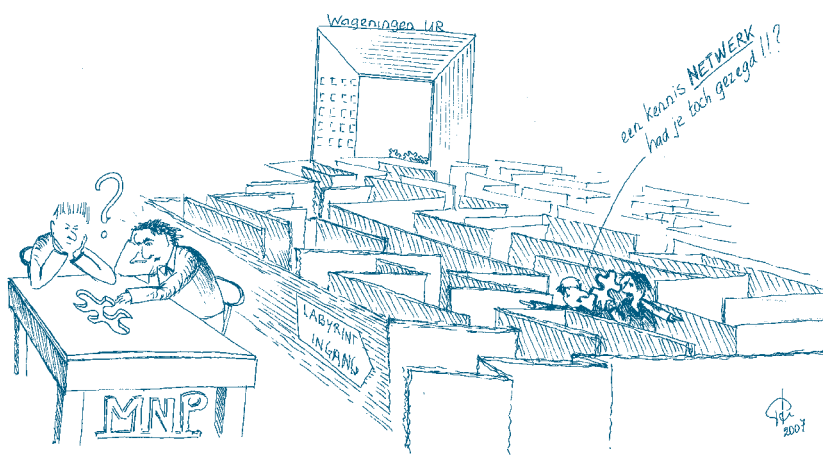

Kennismarkt

22 maart 2007

Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR
naar producten MNP in 27 posters

werkdOCUMENTEN

wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Biodiversiteit

Economische context

Milieu

Bestuur & Samenleving

Landschap

WAGENINGEN UR

For quality of life

Kennismarkt 22 maart 2007

Van onderbouwend onderzoek
Wageningen UR naar producten MNP in
27 posters

Werkdocument 51

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, maart 2007

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu.

©2007 **Milieu- en Natuurplanbureau**

Postbus 303, 3720 AH Bilthoven

Tel: (030) 274 27 45; fax: (030) 274 44 79; e-mail: info@mntp.nl

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info.wnm@wur.nl

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Posters Kennismarkt 22 maart 2007

Nr	I	Auteur	Titel poster	PGL
	1	Bestuurlijke organisatie		
1	1.1	Sara de Boer e.a.	Betekenis van het EHS-beleid	BE
2	1.5	Geert Woltjer e.a.	Betekenis van macro-economische ontwikkeling voor natuur en landschap: een eerste oriëntatie van het veld	FB/TK
3	1.x	Fred Kistenkas & Wiebren Kuindersma	Jurisprudentiemonitor natuur	BE
	2	Implementatie van beleid		
4	2.2	Marcel Peijte & Jan Vreke	ILG en Verdroging	BE
	3	Landschapskwaliteit		
5	3.1	Arjan Koomen & Janneke Roos-Klein Lankhorst	Monitoring landschap; effectmonitor generieke en specifieke kernkwaliteiten	JD
6	3.3	Joke Luttik e.a.	Investeren in landschap om in 2040 aan de maatschappelijke vraag te voldoen	JD
7	3.4	Alwin Gerritsen e.a.	Landschap ontwikkelen met kwaliteit	JD
	4	Natuur, welzijn en draagvlak		
8	4.1	Sjerp de Vries e.a.	Typen natuur en menselijk welzijn	BE
9	4.3	Greet Overbeek e.a.	Maatschappelijk draagvlak voor Natuur	BE
10	4.x	Martin Goossen	Continu Vrije Tijds Onderzoek	BE
11	4.y	Birgit Elands & Kris van Koppen	CBD 2010 – Headline indicator “Public Awareness and Participation”	BE
	5	Betekenis van de EHS		
12	5.3	Rien Reijnen e.a.	Ruimtecondities voor duurzaam behoud biodiversiteit	AH
13	5.4	Rien Reijnen e.a.	Kwaliteit terrestrische natuurtypen EHS	AH
	6	Ontwikkeling in de Landbouw		
14	6.1	Kees de Bont e.a.	Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap	FB/TK
15	6.4	Raymond Schrijver e.a.	Micro-economische analyse met behulp van FIONA	FB/TK
	7	Waterbeleid		
16	7.1	Tom Hoogland & Jaco van der Gaast	Actuele, gedetailleerde informatie over de grondwatersituatie	AH
17	7.2	Henk Kramer e.a.	Basiskaart Natuur	AH
	8	Internationale aspecten van het Natuurbeleid		
18	8.3	Wieger Wamelink e.a.	Ontwikkeling van een plantdispersiemodel voor de Natuurplanner (deel 1)	AH
19	8.3	Wieger Wamelink e.a.	Ontwikkeling van een plantdispersiemodel voor de Natuurplanner (deel 2)	AH
	9	Kosten en Baten van Natuur		
20	9.1	Tanja de Koeijer e.a.	Kosteneffectiviteit van EHS-gebieden	FB/TK
	10	Infrastructuur		
21	10.8	Han van Dobben & Ruut Wegman	Meting van abiotische condities in het LMF	HH
22	10.9	Erik van den Berg e.a.	Onzekerheidsanalyse GeoPEARL	HH
		Milieu		
23	M.1	Marien Borgstein e.a.	Dialogen over Duurzame ontwikkeling van de Landbouw	JK
24	M.2	Hein Korevaar e.a.	Verkenning van de kwaliteit van het landelijk gebied in de Oost Achterhoek en het Groene Woud	JK
25	M.3	Oene Oenema	Duurzaam bodemgebruik in de landbouw	JK
26	M.4	Oene Oenema e.a.	Landbouw en milieu in transitie	JK
27	M.5	Jacqueline van Rijn & Willem Rienks	Blijven boeren in de achtertuin van de stedeling	JK

Betekenis van het EHS-beleid

S. de Boer & W. Kuindersma (Alterra), M. vd Zouwen & J. van Tatenhove (WU)

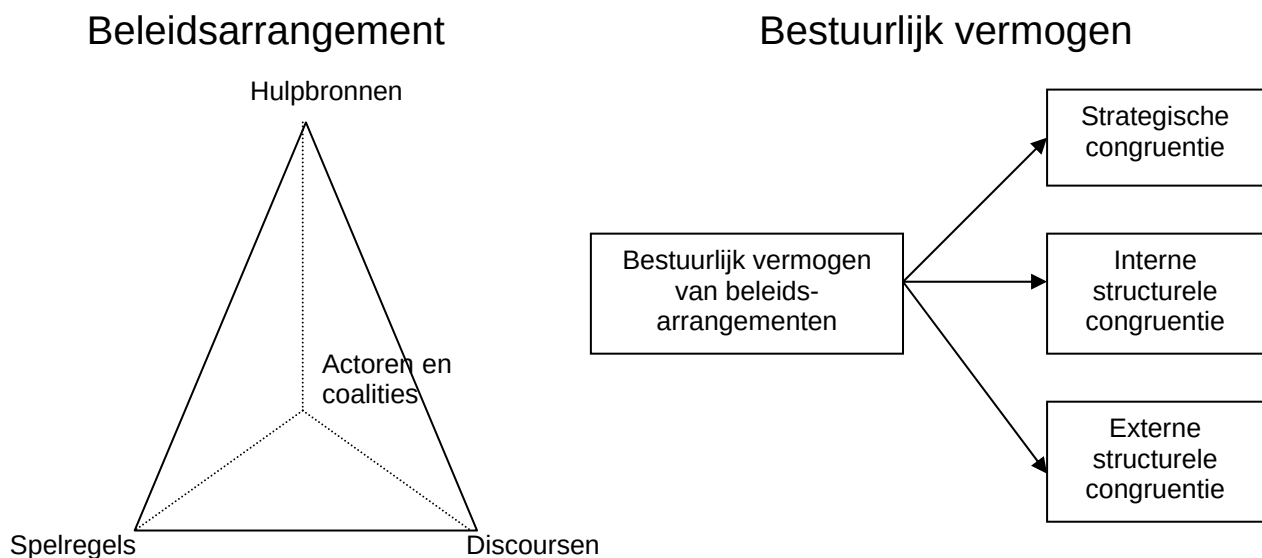
Beleidscontext

- Ruim 15 jaar EHS-beleid in Nederland

Onderzoeksvragen

- Welke discursieve ontwikkelingen zijn er binnen het EHS-beleid sinds 1990 en hoe zijn deze te verklaren?
- Hoe is het bestuurlijk vermogen in drie gebieden beoordelen?
- Wat zijn elementen voor een toekomstig sturingsmodel?

Analytisch kader

Casestudies

	Drents-Friese Wold	De Venen	Utrechtse Heuvelrug – Veluwe
Beleid	Nationaal park	SGP	RVZ
Omvang	6.000 ha	32.000 ha	2.100 ha nieuwe natuur
Grondgebruik	Overwegend natuur	Veel landbouw.	Landbouw en landgoederen
Bestuurlijk	Overlegorgaan NP	Landinrichting	Reconstructiegebied

Contactpersoon

Naam: Sara de Boer of Wiebren Kuindersma

Telefoon: 0317 477726 of 0317 477722

e-mailadres: sara.deboer@wur.nl of wiebren.kuindersma@wur.nl

Betekenis van macro-economische ontwikkelingen voor natuur en landschap: een eerste oriëntatie van het veld

Geert Woltjer (LEI), Roel Jongeneel (WUR-LEI), Henry de Groot (CPB/VU)

Achtergrond

Macro-economische ontwikkelingen zijn op verschillende manieren van invloed op natuur- en landschapsontwikkeling.

Onderzoeksvragen

Ontwikkeling van een theoretisch kader van waaruit de effecten van macro-economie op natuur en landschap kunnen worden geanalyseerd.

Aanpak

- Analyse literatuur over Kuznetscurve
- Analyse van literatuur over grondmarkt en urban sprawl
- Toepassing van de theorie van externe effecten op de grondmarkt
- Bestudering literatuur over de rente in MKBA, de gevolgen voor afwegingen binnen projecten en de consequenties voor de relatie tussen groei en natuuraantasting
- Analyse van gegevens over uitgaven aan natuurbeleid, conjunctuur en grondprijzen.

Conclusies

- Groei lijkt niet ten koste te hoeven gaan van natuur en landschap
 - Dit vergt heldere beleidskeuzes
 - Gericht op hoofdlijnen
 - Consistentie en snelheid zijn essentieel
- Voorkeurverschuivingen in de richting van een groter belang voor natuur en milieu zijn te zien in beleidsveranderingen
- Maar beleid kan efficiënter
 - Naast zonering lijken heffingen nodig om financiële prikkels consistent te maken met externe kosten die reden zijn achter zonering.
 - Gebruik consistente schaduw prijzen in MKBA. Voorbeeld: Gebruik zelfde (markt)rente in alle MKBA's, maar verwerk onomkeerbaarheden en te verwachten ontwikkelingen in de relatieve schaarste van natuur in de schaduw prijzen.
 - Timing beleid: kunnen natuurdoelen goedkoper worden bereikt door bewuste timing van natuuraankopen? Storting van voor natuuraankoop bedoelde gelden in een fonds kan hierbij misschien zinvol zijn.
- Verder onderzoek is nodig

Vervolgonderzoek

- Conjunctuur, economische groei, grondmarkt en de EHS
- Onomkeerbare processen in de ecologie en MKBA
- Keuzes in de economische ontwikkeling en natuur: Uitwerking aan de hand van casus over Bedrijfsterreinen

Contactpersoon

Naam: Geert Woltjer
 Telefoon: 070- 3358218
 E-mailadres: Geert.Woltjer@wur.nl

Jurisprudentiemonitor natuur

Fred Kistenkas (Alterra)

Wiebren Kuindersma (Alterra)

- Rechtsontwikkelingen Natura 2000 en EHS
- Jaarlijkse analyse van rechtspraak EHS en Habitat- en Vogelrichtlijn (HVR): zowel gebieden (Nbw) als soorten (Ffw)

HVR en EHS: doorgang (+) bouwprojecten bij rechter

	+	-	Totaal
Soorten			
*2004	3	4	7
*2005	11	9	20
*2006	16	4	20
Subtotaal soorten	30	17	47
Gebieden			
*2004	2	3	5
*2005	2	5	7
*2006	12	9	21
Subtotaal gebieden	16	17	33
Subtotaal HVR	46	34	80
EHS			
*2006	4	7	11
Subtotaal EHS	4	7	11
Totaal	50	41	91

Conclusies o.m.:

- EHS-concept succesvoller in het tegenhouden van projecten bij de rechter dan de bestaande natuurwetgeving (HVR, Ffw en Nbw)
- Rechter vulde criteria uit habitattoets ook in 2006 niet nader in
- Significantie steeds meer achilleshiel habitattoets

Contactpersoon:

Fred Kistenkas

0317-477832

fred.kistenkas@wur.nl

ILG EN VERDROGING

Marcel Pleijte en Jan Vreke (Alterra)

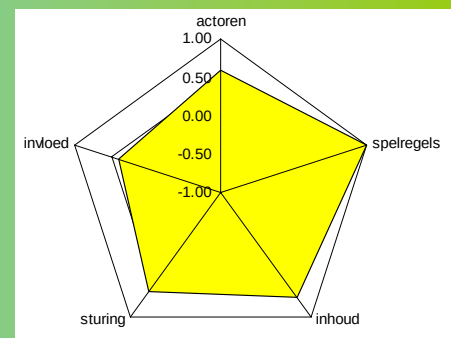
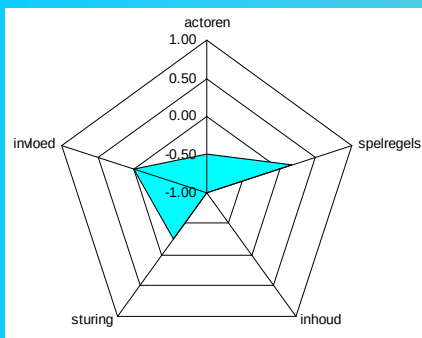
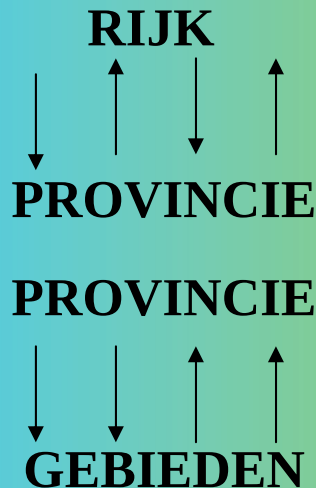
government

of

governance

Government: rijk (of provincie) stelt *eenzijdig* doelen vast (top down)

Governance: rijk of provincie stellen doelen vast *na* het raadplegen van gebiedspartners

In hoeverre is de totstandkoming van de prestatieafspraken tussen rijk en provincies aan te merken als government of governance?

- Voor **twee** provincies zal worden nagegaan: hoe de onderhandelingen tussen rijk en provincie over de prestatieafspraken zijn verlopen en in welke mate daarbij regionale actoren zijn betrokken;
- hoe de onderhandelingen tussen provincie en regionale actoren over het te realiseren grondwaterpeil verlopen en wat dit betekent voor het nakomen van de nationale verplichtingen ten aanzien van verdroging (verdrogingsbestrijding).
- Twee provincies die, naar verwachting, verschillen in de mate waarin regionale actoren hebben geparticipeerd in de totstandkoming van de prestatieafspraken. Per provincie worden twee processen bekeken, de totstandkoming van de prestatieafspraken en de onderhandelingen tussen provincie en regionale actoren.

Hypothese:

Naarmate de provincie in de eerste fase meer heeft afgestemd met regionale actoren (governance) zal realisatie in de tweede fase makkelijker verlopen

Contactpersonen

Marcel Pleijte (0317) 47 46 11; marcel.pleijte@wur.nl Jan Vreke (0317) 47 44 74; jan.vreke@wur.nl

Monitoring landschap

Effectmonitor generieke en specifieke kernkwaliteiten

Arjan Koomen & Janneke Roos-Klein Lankhorst (Alterra, Wageningen)

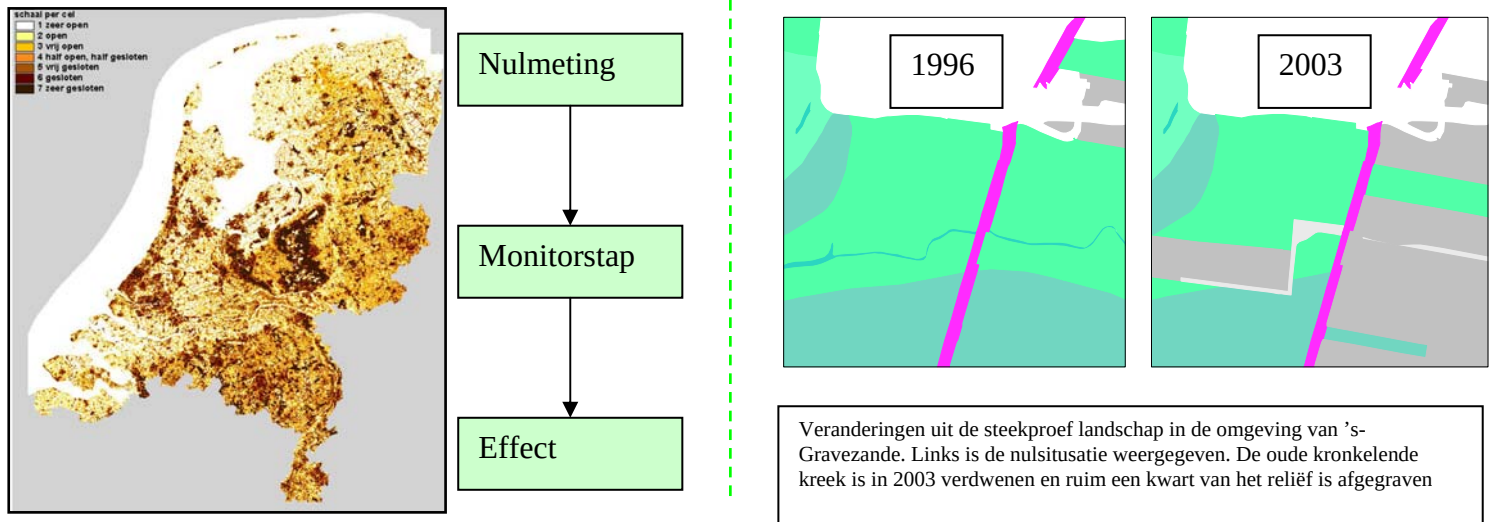
Beleidscontext

Het MNP heeft behoefte aan gegevens om uitspraken te kunnen doen over de effecten van het landschapsbeleid in het veld. Daarbij wordt zowel een generiek (van toepassing op heel Nederland) als een specifiek (Nationale Landschappen) spoor onderscheiden.

Aanpak

Voor het generieke spoor is onderzocht hoe landsdekkende bestanden kunnen worden gebruikt om veranderingen in het landschap te signaleren. Op een meer gedetailleerd niveau is met de Steekproef landschap een combinatie van bestanden, luchtfoto's en veldwerk gebruikt om veranderingen in kleine landschapselementen te bepalen. De combinatie van beide levert een samenhangend monitorsysteem om zowel het generieke als het specifieke landschapsbeleid op hun effecten te kunnen beoordelen. Basisgegevens en veranderingen worden in de toekomst in het Kennismodel Effecten LandschapsKwaliteit (KELK) vastgelegd.

Resultaten

Generieke indicator Ruimte (nulmeting)

Specifieke indicator Aardkunde

Conclusies

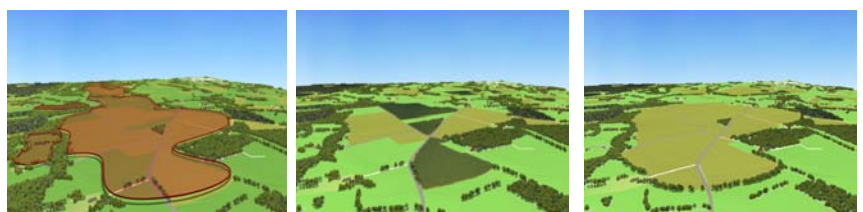
- Voor het monitoren op het generieke niveau is het grootste deel van de indicatoren beschikbaar en gereed om te gebruiken
- Voor het monitoren op het specifieke niveau van de nationale landschappen is veel basismateriaal beschikbaar dat verwerkt moet worden tot een goede en betrouwbare nulmeting
- Er wordt gestreefd naar één samenhangend monitorsysteem voor zowel het generieke als het specifieke niveau voor rijk, provincie en MNP
- Alle monitorgegevens worden in één systeem (KELK) verwerkt en opgeslagen waardoor de toegankelijkheid wordt gewaarborgd en het uitvoeren van analyses op verschillende niveaus (bijvoorbeeld binnen en buiten nationale landschappen) mogelijk is

Contactpersoon

Arjan Koomen

0317 – 474710

arian.koomen@wur.nl

Investeren in landschap om in 2040 aan de maatschappelijke vraag te voldoen

Joke Luttik, Frank Veeneklaas, Jan Vreke, Leo van den Berg, Tineke de Boer

- *Wellness* is een groeimarkt.
- Investerings in landschap zijn nodig om aan de behoefte aan *wellness* te voldoen.

Beleidscontext

Het MNP heeft behoefte aan inzicht in de sociale, de economische en de culturele betekenis van het landschap om uitspraken te kunnen doen over het maatschappelijk belang (en liefst ook het rendement) van investeringen in landschapskwaliteit. Dit ter onderbouwing van het landschapsbeleid.

Onderzoeksvraag:

Hoe, en in welke mate, kunnen investeringen in landschapskwaliteit ertoe bijdragen dat Nederland in de toekomst een aantrekkelijke woon- en werkomgeving is en blijft?

Aanpak

- Stap 1: Vaststellen welke trends de komende decennia van invloed zullen zijn op de maatschappelijke vraag naar een aantrekkelijk landschap;
 Stap 2: Landschapsprofielen ontwerpen voor wonen, werken, ontspannen en *wellness*;
 Stap 3: Het uitwerken van het profiel *wellness* voor de regio Montferland (welke investeringen zijn nodig?);
 Stap 4: Effectanalyse *wellness* in Montferland.

Profiel *wellness*

Montferland:

Creatie van een *wellness*-plek vanuit een kristallisatiepunt met een historische lading.
 Beeldmerk: Middeleeuwen.

“Vergezichten creëren; kwelbronnen exploiteren”

Benodigde investeringen voor het *wellness*-profiel

De primaire doelgroep – welgestelde ouderen – groeit. *Wellness* vraagt om een aangenaam, gevarieerd en mooi landschap, dat een gevoel van luxe uitstraalt. Cultuurhistorische monumenten dragen daaraan bij. Benodigde investeringen: imago-plan, uitbreiden capaciteit overnachtingen, parkeer- en picknickplaatsen, padeninfrastructuur, investeringen in het vrijmaken van uitzichtpunten en zichtlijnen, omschakelen naar slow-food en ecokeurmerkproductie.

Effecten van investeringen in het *wellness*-profiel

Hogere uitgaven per overnachting, meer overnachtingen, groter gebruik van *wellness*-voorzieningen, hogere toegevoegde waarde in de horeca, meer uitgaven (en werkgelegenheid) voor onderhoud en beheer landschap.

Investerings in landschapskwaliteit vergroten de betekenis van landschap voor *wellness*. Ze kunnen ook een impuls aan de regionale economie geven, en de recreatieve waarde van het gebied vergroten.

Contactpersoon Joke Luttik 0317 474418 joke.luttik@wur.nl

Landschap ontwikkelen met kwaliteit

Een methode voor het evalueren van de rijksbijdrage aan een beleidsstrategie

Alwin Gerritsen, Arjan Koomen & Jeroen Kruit (Alterra)

Achtergrond

Het principe Landschap ontwikkelen met kwaliteit (LOK) is het generieke landschapsbeleid zoals geformuleerd in de Nota Ruimte. Hierin geeft het Rijk aan dat gemeenten en provincies de verantwoordelijk zijn voor het gepaard laten gaan van ruimtelijke ontwikkelingen met een kwaliteitsimpuls voor het landschap buiten de Ruimtelijke Hoofd Structuur. Zij worden uitgenodigd uit te werken welke landschapsdoelen er gerealiseerd zouden moeten worden. LOK kenmerkt zich door een nadruk op procesdoelen en afwezigheid van toetsbare landschapsdoelen. De Rijksbijdrage aan LOK kan dan ook alleen op basis van deze procesdoelen (wie doet wat) geëvalueerd worden.

Onderzoeksvraag

Ontwikkel een set van criteria waarmee een oordeel geveld kan worden over mate waarin de beleidsstrategie "Landschap ontwikkelen met kwaliteit" succesvol is.

Aanpak

- Uitwerken conclusies studie 2005 (Gerritsen, Kruit en Kuindersma, 2005) in criteria voor doorwerking in beleid en voor doelbereiking in ruimtelijke ontwikkelingen
- Toetsing in 3 casussen en workshop met deskundigen
- Aanpassing criteria

Resultaat

Doelbereiking in ontwikkelingen	Doorwerking in Beleid
a. Benoemen bestaande landschapskwaliteiten	a. Decentrale visies op het landschap
b. Afweging van landschapsdoelen	b. Verankering van landschapskwaliteit in de ruimtelijke ordening
c. Gebruik van vier kernkwaliteiten	c. Draagvlak voor LOK
d. Oordeel over de bereikte kwaliteit	d. Stimulerende en faciliterende rol provincies
e. Mogelijkheden om LOK in de praktijk te kunnen brengen	e. Decentrale uitwerking kernkwaliteiten
f. Aanjaagfunctie van organisaties	f. Bekendheid, gebruik en passendheid rijksinstrumenten
g. De rol van het rijksinstrumentarium	g. Horizontale doorwerking

Contactpersoon

Naam: Alwin Gerritsen
 Telefoon: (0317) 474776
 E-mailadres: alwin.gerritsen@wur.nl

Typen natuur en menselijk welzijn

Sjerp de Vries (Alterra), Jolanda Maas (NIVEL) & Henk Kramer (Alterra)

Beleidscontext

Met de nota "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" is in 2000 een verbreding van het natuurbeleid ingezet. Doel: recht te doen aan de betekenis van natuur en landschap voor de maatschappij. Recent is daarbij aandacht ontstaan voor de mogelijke betekenis van natuur & groen voor de menselijke gezondheid, getuige de adviesaanvraag "Natuur en gezondheid" van LNV, VROM en VWS. Het eerste deeladvies liet zien dat er nog veel onduidelijkheid bestaat over de relatie tussen natuur en gezondheid (GR & RMNO, 2004).

Onderzoeksvragen

In onderzoek van Maas e.a. (2006) is nogmaals aangetoond dat er in Nederland een relatie bestaat tussen de hoeveelheid groen in de woonomgeving en de gezondheid van bewoners. Er zijn op voorhand een aantal kansrijk geachte verklarende mechanismen geïdentificeerd: a. verbeteren luchtkwaliteit, b. stressreductie, c. stimuleren lichaamsbeweging, d. faciliteren sociale contacten.

1. Welke eisen stelt ieder van de afzonderlijke mechanismen aan het lokale groenaanbod voor een optimaal gezondheidsbevorderend effect? (type groen, ruimtelijke structuur etc.)
2. Kan op grond hiervan een mechanismespecifieke groenindicator ontwikkeld worden, en zo ja, laat deze indicator een sterkere relatie met gezondheid zien dan de eerdere, globale indicator?

Aanpak

• Literatuurstudie	specificatie eisen per mechanisme
• Indicatorontwikkeling	op grond van beschikbare data over lokaal groenaanbod
• Secundaire analyse	op grond van 2-de Nationale Studie van het NIVEL.

Figuur XX, false-color foto, vegetatie-index en 2 klassen indeling niet-groen (geel) – wel-groen (groen)

Conclusies

- Het ideale lokale groenaanbod verschilt sterk tussen de vier mechanismen; voor stressreductie is zelfs binnen het mechanisme niet duidelijk wat de ideale groenstructuur is;
- De eerste verkenningen met mechanismespecifieke groenindicatoren (groene recreatiemogelijkheden, groene uitstraling van de buurt (zie figuur)) zijn niet erg hoopgevend;
- De mate waarin de eerder gevonden relatie tussen de hoeveelheid groen in de woonomgeving en de zelfgerapporteerde gezondheid als causaal beschouwd mag worden, is nog onduidelijk.

Contactpersoon

Naam Sjerp de Vries
 Telefoon 0317 – 474 638
 E-mailadres sjerp.devries@wur.nl

Maatschappelijk draagvlak voor Natuur

Greet Overbeek (LEI), Kris van Koppen (Maatschappijwetenschappen), Erik de Bakker & Janneke Vader (LEI)

Beleidscontext

MNP verricht elke vijf jaar een (herhalings)onderzoek naar het maatschappelijke draagvlak voor Natuur. Beleidsmatig meer aandacht voor medegebruik van en medeverantwoordelijkheid voor natuur.

Onderzoeksvragen

1. Actualisatie concept maatschappelijk draagvlak (meer diversiteit in betrokkenheid bij natuur(beleid).
2. Operationalisatie/actualisatie vragenlijst maatschappelijk draagvlak
3. Empirische weergave en analyse van het maatschappelijk draagvlak
4. Aanbevelingen voor communicatie naar divers betrokken bevolkingsgroepen bij natuur(beleid).

Aanpak

- Literatuur: Draagvlak voor natuur(beleid) hangt samen met: 1) visies op natuur, mens en maatschappij, 2) leefstijlen en demografische kenmerken en 3) participatie als beschermer, gebruiker en kiezer.
- Data: Representatief survey (CBS-Gouden standaard: opleiding/leeftijd/sexe/locatie) met 1.485 Nederlanders van 16-75 jaar (inclusief 12% TSMA-allochtonen).

Resultaten

- Participatie in natuuractiviteiten is gemiddeld 44%

40% actief als Beschermer
- 30% is lid van natuur- en landschapsorganisatie(s)
- 50% verricht natuuractiviteit(en) bij huis of elders (onderhoud, streekeigen beplanting etc.)
49% actief als Gebruiker
- 66% bezoekt regelmatig een stadspark of natuurgebied
- 39% informeert zich meer dan gemiddeld over natuur (tv, boek, internet, excursie etc.)
- 44% koopt producten of diensten tbv natuur of koopt natuurschuld af
44% actief als Kiezer
- 61% kiest voor natuur in dilemma's tussen natuur en economische ontwikkeling
- 33% wil meer dan gemiddeld bijdragen aan het natuurbeleid (protest, belasting betalen etc.)
- 39% wil minimaal meedenken over natuurontwikkeling in de woonomgeving

- Mensen participeren vaker ($p < 0.001$) in natuuractiviteiten naarmate zij:
 - minder onderscheid maken in typerende natuur, hun natuurhouding meer econcentrisch is,
 - hun leefstijl meer op hun omgeving (minder op zichzelf) is gericht en zij ouder zijn.
- In 2006 meer tekort aan natuur ervaren dan in 2001, met name stadsnatuur.
- Prioriteit voor EHS-natuur maatregelen blijft hoog. Cluster krijgt meer steun van mensen die:
 - minder typerende natuur onderscheiden, hun natuurhouding meer econcentrisch is,
 - hun leefstijl meer op hun omgeving (minder op zichzelf) is gericht
- Prioriteit voor cluster multifunctionele natuur maatregelen krijgt meer steun van mensen die:
 - minder typerende natuur onderscheiden
 - ouder, beter opgeleid en/of vrouw zijn

EHS-natuur		Multifunctionele natuur	
Beschermen bestaande natuur	95%	Meer natuur in de stad	74%
Natuureducatie	88%	Meer natuur op het platteland	60%
Beschermen zeldzame planten en dieren	87%	Meer fiets-, wandelpaden, bankjes etc	59%
Aanleg nieuwe natuur	77%		
Natuurgebieden verbinden	56%		

Conclusies

- Steeds minder onderscheid in typerende natuur, natuurhoudingen worden minder econcentrisch → kansen voor meer multifunctionele natuur, ingrijpen in EHS-natuur vraagt echter meer communicatie en overleg.
- Maatregelen voor multifunctionele natuur verbreden het draagvlak voor natuurbeleid
- Kansen voor meer medeverantwoordelijkheid, bijdrage aan natuur in lokale omgeving.

Contactpersoon

Naam: Greet Overbeek; tel: 070-3358100; e-mailadres: greet.overbeek@wur.nl

Continu Vrije Tijds Onderzoek (CVTO)

Martin Goossen (Alterra)

Beleidscontext

Monitoring vrije tijdsactiviteiten van Nederlanders in bos en natuurgebieden.
Recreatie in de natuur is een belangrijke voorwaarde voor draagvlak voor natuur- en landschapsbeleid

Onderzoeksvragen

Welk deel van de vrije tijdsactiviteiten wordt in bos- en natuurgebieden besteed
Welke activiteiten worden ondernomen in bos en natuurgebieden en door wie
Is er een verschil tussen stedelingen en niet-stedelingen

Aanpak

Jaarlijks onderzoek waar 350 Nederlanders per week hun vrijetijdsgedrag noteren

Conclusie

De meeste wandelingen vinden in het bos plaats. De meeste fietstochten in het agrarisch gebied.

Wandelingen en fietstochten (%) naar omgeving (meer keuze mogelijk) en duur (CVTO, 2005)

Omgeving	2 uur of meer		Minder dan 2 uur	
	Wandeling	Fietstocht	Wandeling	Fietstocht
Aan zee	7,2	3,2	3,6	2,2
Aan water/rivier/plas/meer	5,8	5,6	7,7	6,0
Agrarisch gebied	15,1	42,8	20,6	42,8
Recreatiegebied	8,3	8,6	5,5	9,2
Nat natuurgebied	1,9	2,0	1,1	0,6
Duingebied	6,1	7,5	2,5	5,1
Bosgebied	31,3	27,9	25,6	19,3
Heidegebied	4,5	5,7	2,4	4,6
Centrum stad/dorp	23,6	20,1	22,9	24,6
Stadspark	8,9	4,5	15,1	4,1
Andere omgeving	7,6	5,5	8,5	6,3

Contactpersoon

Martin Goossen

0317-474422

Martin.goossen@wur.nl

CBD 2010 - Headline indicator “Public Awareness and Participation”

By Birgit Elands (WUR) and Kris van Koppen (WUR)

Policy context

- European Biodiversity Indicators CBD 2010 (SEBI2010 project)
- Focal area ‘public opinion’ → headline indicator “Public Awareness and Participation”

Project aims

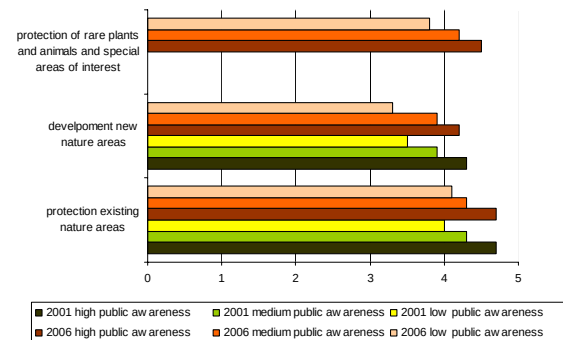
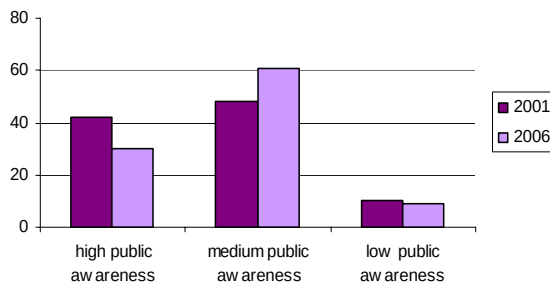
- To analyze the CBD and EU policy aims of this headline indicator
- To develop the headline indicator
- To assess the current status and trend in the Netherlands
- To evaluate with regards to CBD and EU policy aims

Conceptual framework “Public Awareness and Participation”

PUBLIC AWARENESS	Awareness of the need for protecting nature		
PUBLIC PARTICIPATION	Domains of activities		
	Conservation: protecting nature	Consumption: using nature	Politics: deciding for nature
Passive	Membership of nature conservation organisations	Interest in information about nature	Priority for nature in government policy
Active	Volunteer work for nature and landscape conservation	Visits to nature and forest areas	Participation in nature policy decision-making

Results

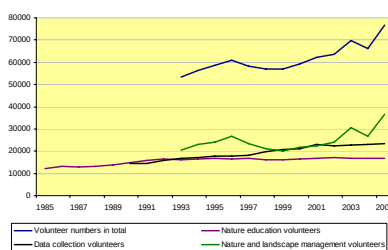
Public Awareness

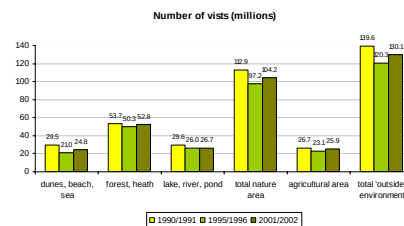
Public awareness of the need for nature protection is decreasing (% of the Dutch population)

Public support: (1) public support for nature conservation measures is fairly stable (2) the higher the public awareness, the more public support

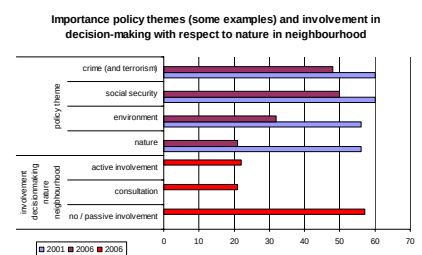
Public participation

Conservation: volunteer numbers are increasing

Consumption: nature visits is stable (no growth)

Politics: Nature as policy theme is in 2006 less important than in 2001. Almost half of the the Dutch want to be involved in decision-making processes with respect to nature in their neighbourhood

Conclusion

- Public awareness of the need for nature conservation is large, but has slightly decreased
- The participation in (i) conservation activities is still growing, (ii) in consumption stable, and (iii) in politics ambiguous: locally active, nationally decreasing.

Contactpersoon: Birgit Elands; Tel: (0317) 47 87 17; birgit.elands@wur.nl

Ruimtecondities voor duurzaam behoud biodiversiteit

Rien Reijnen, Rogier Pouwels & Kuipers (Alterra)

Beleidscontext

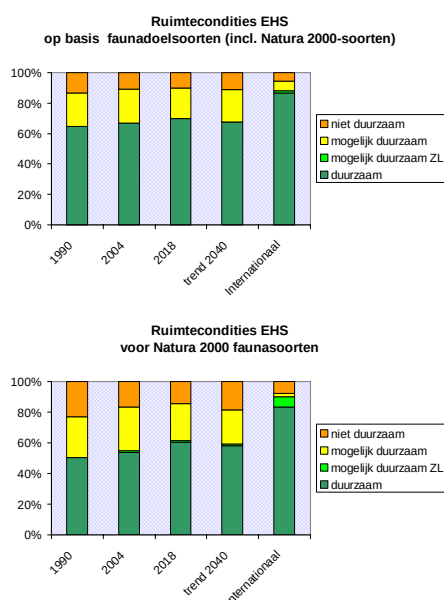
De EHS heeft als doelstelling het realiseren van duurzame condities voor het voortbestaan van alle in 1984 in Nederland voorkomende soorten.

Onderzoeksvragen

1. In hoeverre biedt het ruimtelijk patroon van de EHS bij optimale milieu- en watercondities voldoende garanties voor het duurzame behoud van de (fauna)doelsoorten?
2. Waar liggen mogelijkheden voor het vergroten en versterken van ruimtecondities?

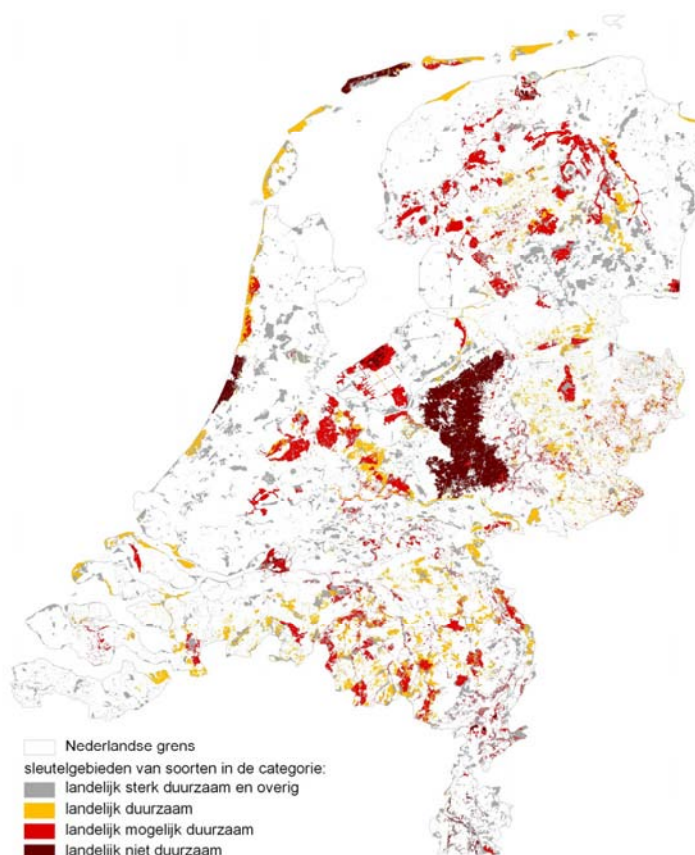
Aanpak

- basis natuurdoeltypensysteem en natuurdoelenkaart (aangepast)
- voorlopig beperkt tot 406 faunadoelsoorten (inclusief Natura 2000 soorten)
- aantal sleutelgebieden maatgevend voor landelijke duurzaamheid

Grafieken: Duurzame ruimtecondities van de geplande EHS (1990-2004-2018) en in twee scenario's van Nederland Later

Kaart: belang van gebieden voor behoud ruimtecondities Natura 2000 faunasoorten

Conclusies

- Huidig beleid: voor 30% van de faunadoelsoorten en 40% van de Natura 2000 faunasoorten te weinig of mogelijk te weinig ruimte voor duurzaam voortbestaan
- Voor een klein deel van de soorten is het streven naar duurzaam voortbestaan binnen *alleen* Nederland een zeer hoge ambitie

Toepassingen

- Optimalisatie EHS
- Ex-ante studie Natura 2000
- Monitor Nota Ruimte
- Nederland Later
- Natuurbalans 2006/2007

Contactpersoon

Rien Reijnen
0317-477958
rien.reijnen@wur.nl

Kwaliteit terrestrische natuurtypen EHS

Rien Reijnen (Alterra), Arjen van Hinsberg (MNP) & Harold Kuipers (Alterra)

Beleidscontext

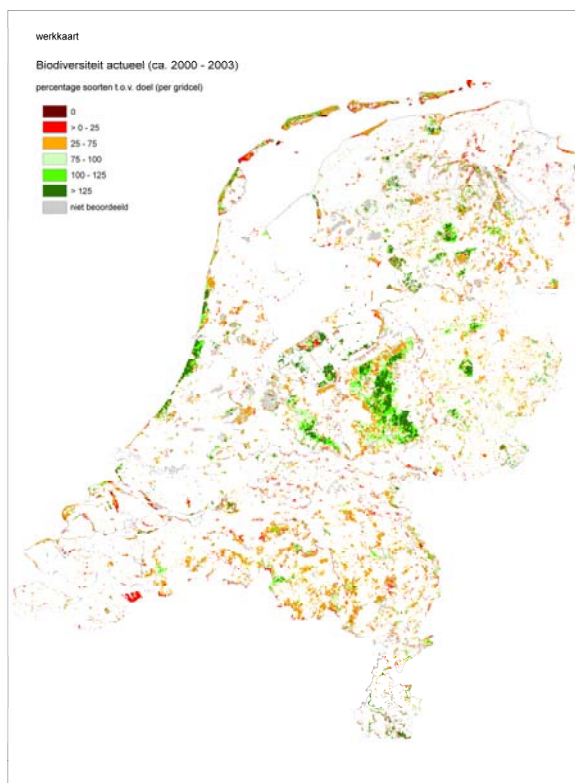
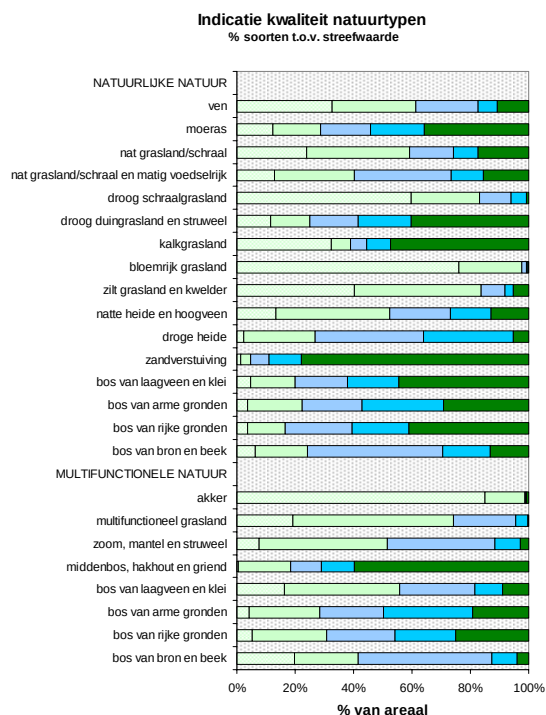
Rijk en provincies hebben afspraken over de hoeveelheid en van de verschillende typen ecosystemen waaruit de EHS in 2018 zou moeten bestaan vastgelegd in een natuurdoelenkaart. De na te streven kwaliteit (in termen van soorten) is omschreven in het natuurdoeltypensysteem.

Onderzoeksvragen

1. Ontwikkelen monitoringsysteem voor de door het beleid nagestreefde kwaliteit van de EHS
2. Uitvoeren van 0-meting die bruikbaar is voor ME-AVP

Aanpak

- uitgangspunt natuurdoeltypensysteem en natuurdoelenkaart
- resolutie natuurdoelenkaart verfijnd en indeling aangepast (natuurdoelen worden natuurtypen)
- kwaliteit gebaseerd op voorkomen doelsoorten (vaatplanten, dagvlinders, broedvogels)
- streefwaarde kwaliteit: bepaald percentage doelsoorten (gemiddeld 25% van totaal)

Actuele kwaliteit EHS per natuurtype (links) en totaal ruimtelijk beeld (rechts). 100% is streefwaarde.

Conclusies

- methode is ca elke 10-15 jaar te herhalen
- Momenteel voldoet ca 20% van de natuur in de EHS aan de nagestreefde kwaliteit
- Het is te verwachten dat vooral kleine gebiedseenheden de streefwaarde niet zullen of kunnen halen

Toepassingen

- Monitoring natuurkwaliteit EHS in ME-AVP
- Monitor Nota Ruimte
- Natuurbalans 2007
- Evaluatie natuurbeheer

Contactpersoon

Rien Reijnen
0317-477958
rien.reijnen@wur.nl

Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap

Kees de Bont, Cees van Bruchem, John Helming, Hans Leneman & Raymond Schrijver (allen LEI)

Beleidscontext

Ontwikkelingen in de economie en in het beleid, vooral GLB, hebben invloed op de ontwikkeling van de landbouw en daarmee op natuur en landschap

Onderzoeksvragen

Welke veranderingen worden tot 2020 in de landbouw verwacht en wat zijn de gevolgen voor natuur en landschap?

Aanpak

- Literatuurstudie en inzet expertkennis over GLB-veranderingen, verbrede landbouw, agrarisch natuurbeleid, Nationale Landschappen e.d.
- Inzet van modellen (a) DRAM voor de structuur van de landbouw onder scenario's (GE en RC) en (b) FIONA voor de ontwikkeling van agrarisch natuurbeheer.

Enkele veranderingen in de landbouw tot 2020 onder 2 scenario's (indices, 2002=100)

	GE	RC
Landbouwgrond	88,3	94,7
Waarvan:		
- akkerbouw	60,4	84,7
- grasland en voedergewassen	101,6	99,3
Aantal landbouwbedrijven	50	60
Inkomen landbouw	77	91
Melkproductie	132,5	93,7
Melkkoeien	115	90
Melkkoeien per ha	113	91

Bron: LEI, berekeningen met DRAM.

Conclusies

- Liberalisering (GE) leidt tot sterkere schaalvergroting.
- Behoudend beleid (RC) geeft meer ruimte voor bescherming landschap en verbreding op landbouwbedrijven. Onder GE is er wel meer geld besteedbaar.
- Onder RC blijven kernkwaliteiten Nationale Landschappen beter beveiligd.

Contactpersoon

Naam Kees de Bont
Telefoon 070-3358161
e-mailadres cees.debont@wur.nl

Micro-economische analyse met behulp van FIONA

Raymond Schrijver (LEI), Dale Rudrum (LEI) & Tanja de Koeijer (WOT N&M/LEI)

Beleidscontext

De realisatie van de taakstelling agrarisch (97.685 ha) en particulier natuurbeheer (42.255 ha) binnen de EHS in 2018 in samenhang met de omslag in het natuurbeleid.

Onderzoeksvragen

1. Wat is de potentiële deelnamebereidheid van grondgebruikers in de EHS aan de Subsidieregelingen SAN en SN
2. Wat is het effect van verwachte aanpassingen in het GLB op de deelnamebereidheid van grondgebruikers in de EHS aan SAN

Aanpak

- Clusteranalyse representatieve bedrijven.
- Data mining courante deelname binnen clusters aan SAN en SN.
- FIONA potentiële deelnamebereidheid van representatieve bedrijven.

Tabel 1 Opname van pakketten SAN en SN (percentage van de totale bedrijfsoppervlakte) voor de cluster 'Melkveehouder met bouwland klein' bij verschillende opties ten aanzien van de ligging ten opzichte van de EHS en beheer van TBO-land

Variant	Opname SAN weidevogelbeheer (%)	Opname SAN botanisch beheer (%)	Opname SN op eigen grond (%)	Opname SN aanbod van 15 ha TBO land (ha)
Voor ont koppeling van het GLB beleid met prijzen 2003	14,5	10,2	0	n.v.t.
Na ont koppeling van het GLB beleid met prijzen 2003	0	35	0	n.v.t.
Huidige ligging t.o.v. de EHS geen TBO-pacht	0	22,5	0	n.v.t.
Ligging volledig in de EHS geen TBO-pacht	0	40	0	n.v.t.
Huidige ligging t.o.v. de EHS wel TBO-pacht	0	22,5	0	14,8
Ligging volledig in de EHS wel TBO-pacht	0	61,5	0	15
GE scenario en huidige ligging t.o.v. de EHS geen TBO-pacht	0	15	0	n.v.t.
GE scenario en ligging volledig in de EHS geen TBO-pacht	0	57,8	0	n.v.t.
GE scenario en huidige ligging t.o.v. de EHS wel TBO-pacht	0	15	0	15
GE scenario en ligging volledig in de EHS wel TBO-pacht	0	63,3	0	15

Conclusies

- Potentiële deelnamebereidheid SAN voldoende bij huidig beleid
- Extreem scenario: afschaffing melkquotum en overige ondersteuning landbouwinkomens heeft gering effect op deelnamebereidheid SAN
- De afschaffing van productondersteuning ten faveure van bedrijfstoelagen heeft sterke verschuiving in voorkeur voor botanische pakketten ten kosten van weidevogelbeheer tot gevolg.

Contactpersoon

Naam Raymond Schrijver
 Telefoon 0317-477996
 e-mailadres Raymond.Schrijver@wur.nl

Actuele, gedetailleerde informatie over de grondwatersituatie

Tom Hoogland (Alterra), Jaco van der Gaast (Alterra)

Beleidscontext

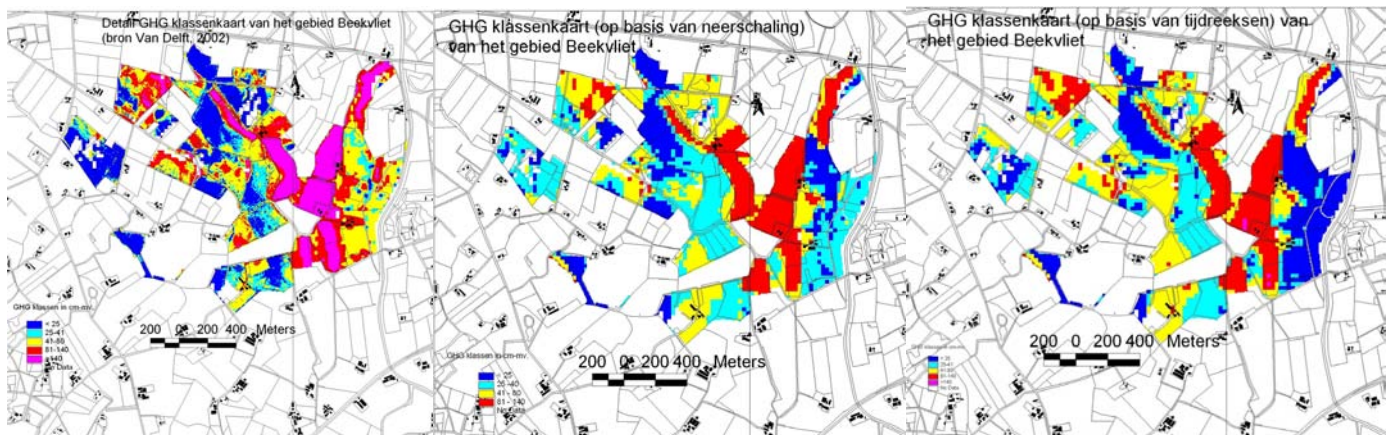
De vraag naar actuele en gedetailleerde grondwaterinformatie t.b.v. ecologische effect voorspellingen, natuurbeleid, mestbeleid en GGOR

Onderzoeksvragen

1. Mogelijkheden om van de Gt-kaart en het Landelijk Grondwatermodel (LGM) het detailniveau te vergroten?
2. Mogelijkheden om met het bestaande meetnet van grondwaterstandsbuizen een actueel en gedetailleerd beeld van de grondwatersituatie in natuurgebieden te maken?

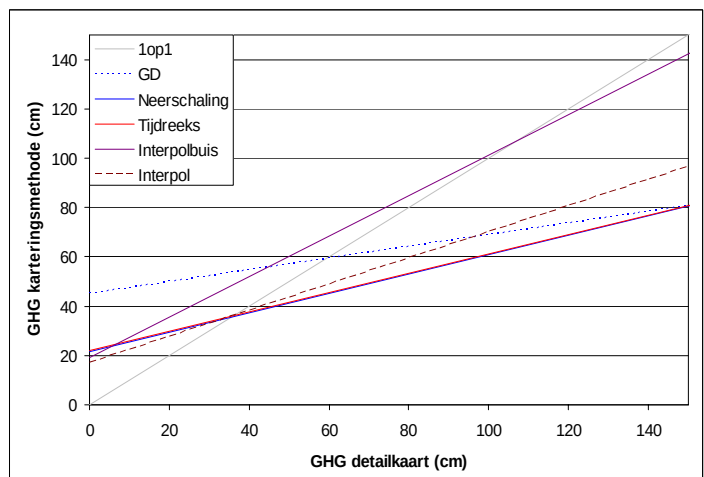
Aanpak

- Neerschalen (=detailleren) van gebiedsdekkend beschikbare informatie over de grondwatersituatie
- Beoordelen van beschikbaarheid en kwaliteit van grondwaterstandsmetreeksen in natuurgebieden
- Beoordelen van geschiktheid van meetreeksen voor een inschatting van de freatische grondwaterstand (filterdiepte)
- Ontwikkeling en vergelijking van verschillende actualisatie methoden voor een vlakdekkend beeld van de GxG in het proefgebied Beekvlief.

Conclusies

- Detaillering van de Gt-kaart en LGM is mogelijk maar is afhankelijk van achterliggende modellen en aannames.
- Bestaande grondwatermeetnetten schieten tekort wat betreft waarnemingsdichtheid, meetfrequentie en representativiteit voor de freatisch grondwaterstand
- Metingen in grondwaterbuizen met een te diep filter zorgen in een aantal gebieden voor een te droge schatting van de grondwatersituatie
- Het combineren van gedetailleerde gebiedsdekkende informatie met goede metingen van de actuele grondwatersituatie biedt mogelijkheden voor een actueel en gedetailleerd beeld van de grondwatersituatie.
- Na methodeverbetering is het mogelijk om landsdekkend en vlakdekkende GxG-kaarten te genereren

Contactpersoon

Naam: Tom Hoogland

Telefoon: 0317-484251

e-mailadres: Tom.Hoogland@wur.nl

I

Basiskaart Natuur

Henk Kramer (Alterra), Gerard Hazeu (Alterra), Jan Clement (Alterra), Karin Didderen (Alterra) & Harm Houweling (WOT N&M)

Beleidscontext

Het beleid vraagt met enige regelmaat informatie over de stand van zaken van gestelde doelen. Hiervoor zijn diverse monitoringsystemen opgezet. De antwoorden die deze monitoringsystemen leveren zijn door de jaren heen alleen met elkaar te vergelijken indien de broninformatie op vergelijkbare wijze ingewonnen en bijgehouden is.

Onderzoeksvragen

1. ontwikkelen van een GIS-bestand met het actuele areaal terrestrisch natuurgebied
2. organisatie van bijhouding van het bestand

Aanpak

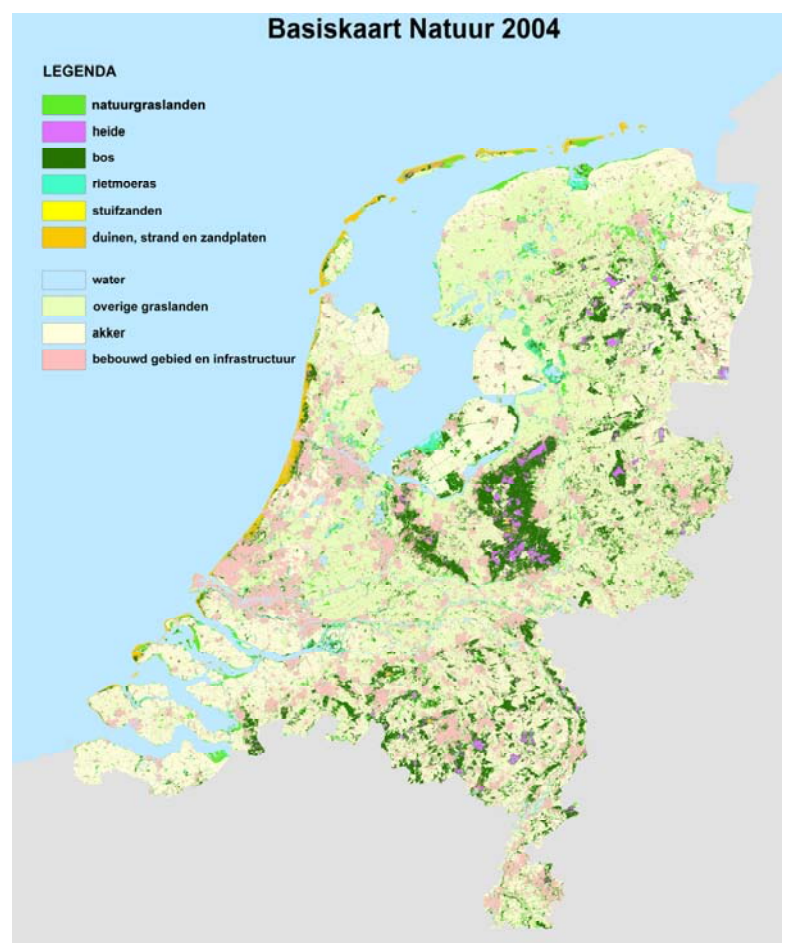
- selectie van bronbestanden met actuele informatie over terrestrische natuur
- opzet van een GIS-procedure voor vervaardiging en bijhouding van de Basiskaart Natuur terrestrisch
- opzet van organisatiestructuur voor beheer

Ontwikkeling

- Basiskaart Natuur aquatisch is in ontwikkeling.

Realisatie

- Basiskaart Natuur terrestrisch 2004 is beschikbaar

Toepassingen

- project “waarborg natuurkwaliteit”, LNV, directie Natuur
- natuurbalans 2008

Contactpersoon

Henk Kramer
0317-474617
Henk.kramer@wur.nl

Ontwikkeling van een plantdispersiemodel voor de Natuurplanner

Wieger Wamelink, Janien van der Gref, René Jochem, Jappe Franke, Han van Dobben & Carla Grashof-Bokdam

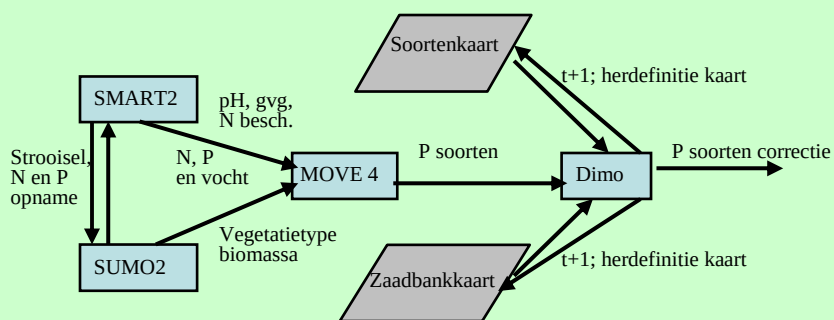
Fase 1 2005; 50 k€

Fase 2 2006; 70 k€

Fase 3 2007; 80 k€

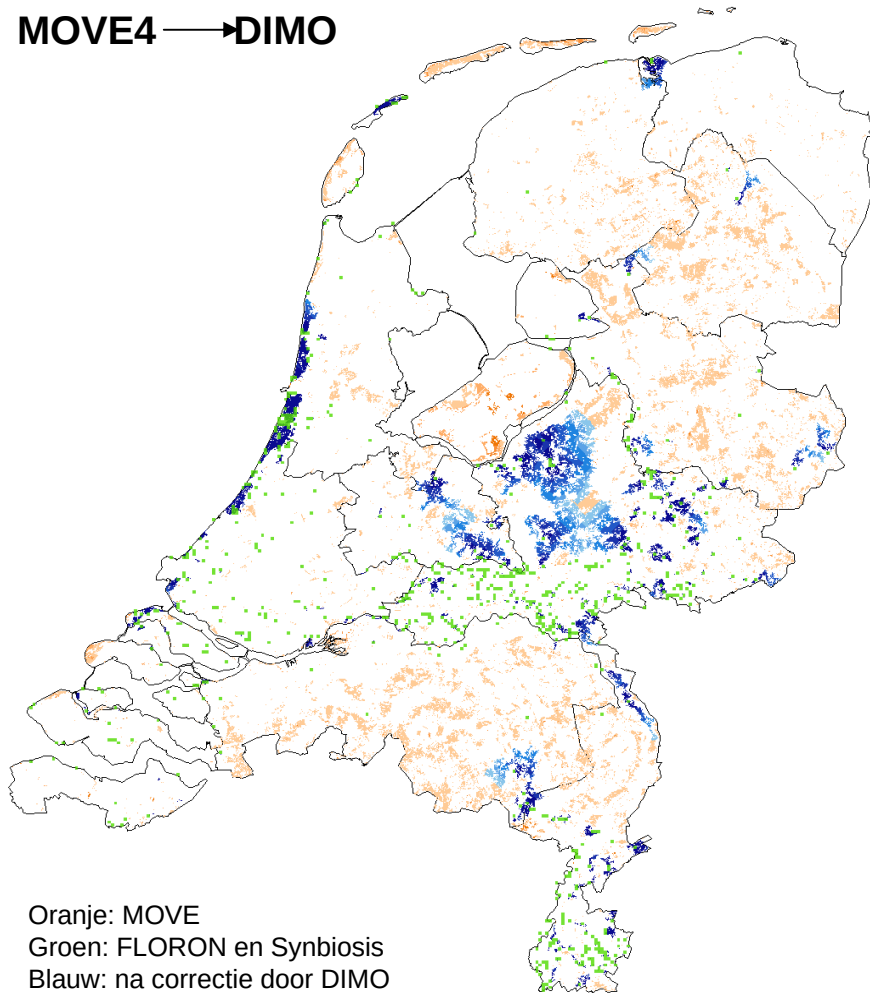
Doel: Ontwikkeling van een plantdispersiemodel, werknaam DIMO, dat de dispersie van plantensoorten op Nederlandse schaal en Europese schaal modelleert. Het model wordt ingezet als 'nacorrectie' op het model MOVE, waardoor er realistischere voorspellingen over het voorkomen van plantensoorten kan worden gedaan.

Opgenomen worden de effecten van de zaadbank, barrières, dispersievormen, vestigingskans, aanwezige vegetatie.

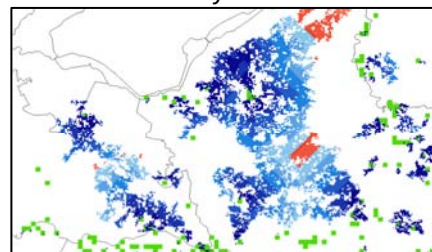
Samenhang van de belangrijkste modellen en kaarten in de NP met het dispersiemodel.

MOVE4 → DIMO

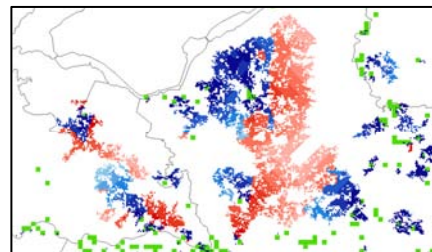

Ecologische effecten

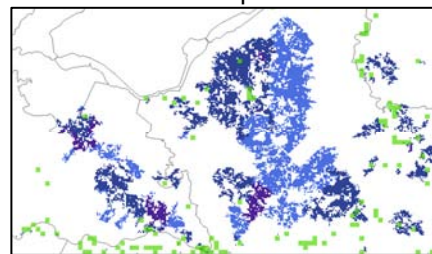
Germination delay

Absolute barrières

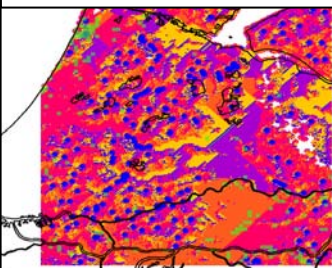

Gecombineerde dispersie

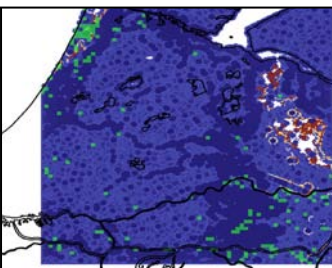

Werk in uitvoering: waterdispersie

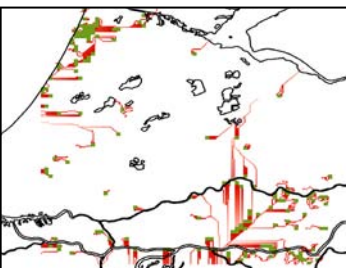
stromingsrichting

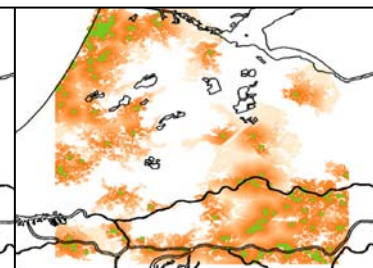
hoogteverschil

verspreiding bij dominante stroming

fuzzy verspreiding

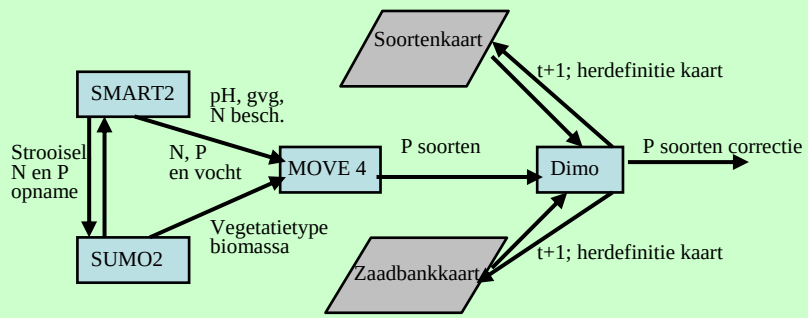

Wieger Wamelink, Janien van der Gref, René Jochem, Diana Prins & Carla Grashof-Bokdam

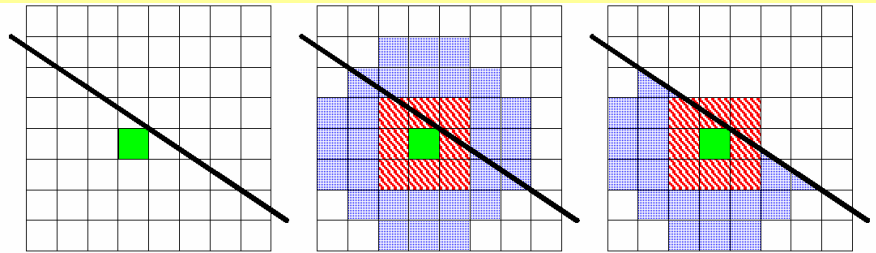
Fase 1 2005; 50 k€
Fase 2 2006; 70 k€
Fase 3 2007; 80 k€

Doel: Ontwikkeling van een plantdispersiemodel, werknaam DIMO, dat de dispersie van plantensoorten op Nederlandse schaal en Europese schaal modelleert. Het model wordt ingezet als 'nacorrectie' op het model MOVE, waardoor er realistischere voorspellingen over het voorkomen van plantensoorten kan worden gedaan.

Opgenomen worden de effecten van de zaadbank, barrières, dispersievormen, vestigingskans, aanwezige vegetatie.

Samenhang van de belangrijkste modellen en kaarten in de NP met het dispersiemodel.

Links: de uitgangssituatie. Een cel met daarnaast een barrière voor dieren.
Midden: de dispersieafstand via dieren (paars) en door wind (rood wit).
Rechts: de gemodelleerde situatie dispersie

Eerste model run voor Wilde peen (*Daucus carota*)

Waarnemingen van Wilde peen op basis van FLORON en TURBOVEG. Groen: waarnemingen 1990 - 2000. Roze: waarnemingen voor 1990.

Zaadbankkaart voor 2000

Zaaddispersie gebieden voor wilde peen in 2000.

Gemodelleerde voorkomen wilde peen in 2000.

Zaadbankkaart voor 2020

Zaaddispersie gebieden voor wilde peen in 2020.

Gemodelleerde voorkomen wilde peen in 2020.

Kosteneffectiviteit van EHS-gebieden

Tanja de Koeijer (WOT NM/LEI), Karel van Bommel (LEI), Jan Clement (Alterra), Rolf Groeneveld (LEI), Arjan van Hinsberg (MNP), Anjo de Jong (Alterra), Rien Reijnen (Alterra), Martijn van Wijk (Alterra)

Beleidscontext

Bepaalde middelen voor natuur zo kosteneffectief mogelijk inzetten. Welke gebieden zouden dan de voorkeur moeten krijgen?

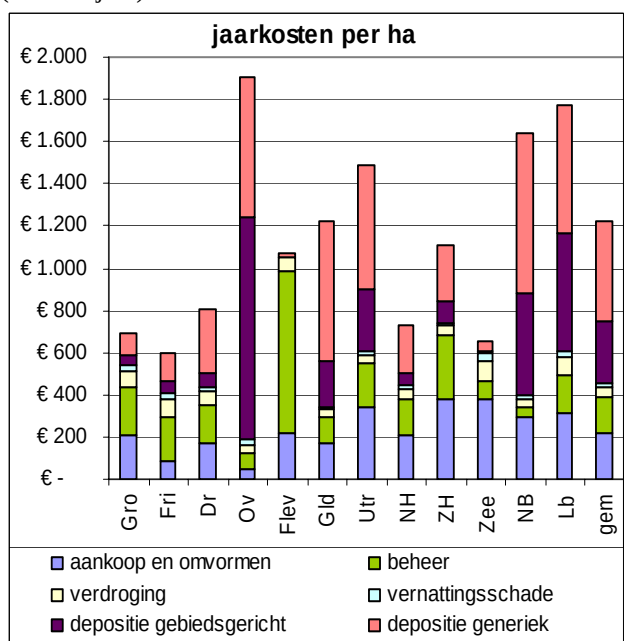
Onderzoeksvragen:

- Waar is welk natuurdoeltype beoogd
- Is het beoogde natuurdoeltype aanwezig
- Omvang knelpunten in beheer, ruimte, en milieu
- Welke maatregelen
- Kosten maatregelen
- Kosten per gebied

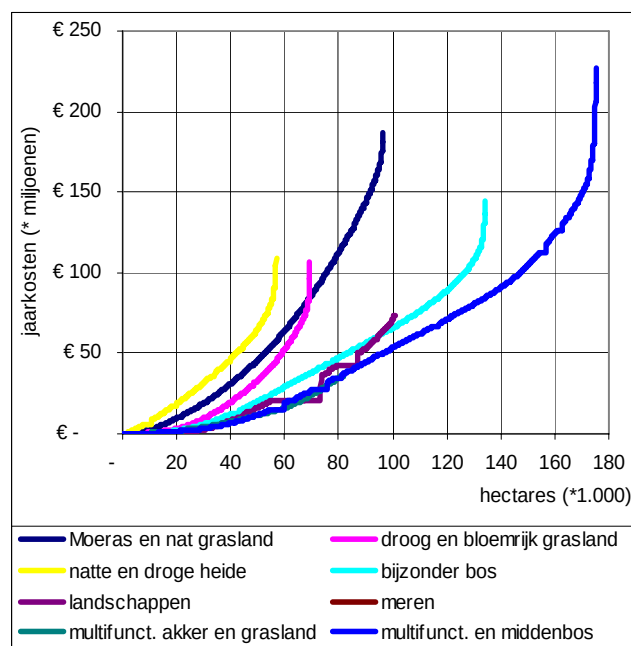
Uitgangspunt:

Realisatie condities op basis van duurzame instandhoudingseisen

Totale kosten per provincie
(euro/ha/jaar)

Relatie cumulatieve kosten en cumulatieve hectares per cluster van natuurdoelen

Conclusies

- De gemiddelde kosten bedragen ca 1200 Euro per ha per jaar
- Ruim 60 % van de kosten zijn voor het opheffen milieuknelpunten
- Grote verschillen in kosten tussen typen natuur maar vooral ook tussen eerste en laatste hectares

Contactpersoon: Tanja de Koeijer (0317) 47 78 55; tanja.dekoeijer@wur.nl

Meting van abiotische condities in het LMF

Han van Dobben, Ruut Wegman (Alterra)

Beleidscontext

Doel van het LMF (ca. 11.000 plots) is signaleren van landelijke veranderingen in (1) ecologische kwaliteit en (2) verzuring, vermesting, verdroging, op grond van de vegetatie van permanente plots.

Onderzoeksvragen

1. Wat is de relatie tussen vegetatie en ver-thema's?
2. Hoe zijn veranderingen in abiotisch milieu aan de vegetatie af te lezen?

Aanpak

- Bemonstering van bodem op een (kleine) subset van LMF plots
- Clusteranalyse op vegetatie opnamen op de LMF plots
- Trend analyse op vegetatie veranderingen per plot
- Interpretatie van vegetatie veranderingen in het licht van abiotische veranderingen

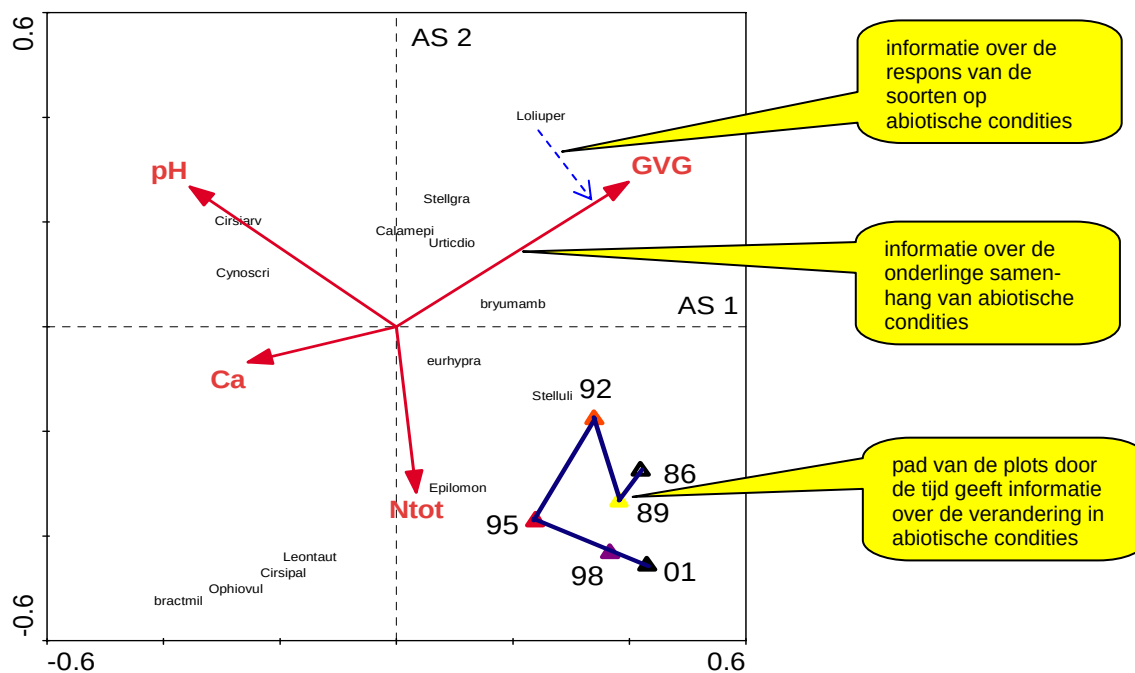

Fig. 1 Clusteranalyse met abiotische condities en temporele trend.

Conclusies

- Veranderingen binnen LMF op landelijk niveau tot nu toe klein
- Verandering duidt op afname invloed van S (goed te verklaren uit dalende S depositie)
- Langere tijdreeksen en meer metingen nodig om onzekerheid te verkleinen

Contactpersoon

naam Han van Dobben
 telefoon 0655 38 5558
 e-mailadres han.vandobben@wur.nl

Onzekerheidsanalyse GeoPEARL

F. van den Berg (Alterra), D.J. Brus (Alterra), S.L.G.E. Burgers (Biometris), G.B.M. Heuvelink (Alterra), J.G. Kroes (Alterra), J. Stolte (Alterra), A. Tiktak (NMP) & F. de Vries (Alterra)

Beleidscontext

Kwaliteitsborging van de modelketen rond GeoPEARL ten behoeve van het gebruik van dit instrumentarium in het kader van MNP studies en de toelating van gewasbeschermingsmiddelen in Nederland.

Onderzoeksvragen

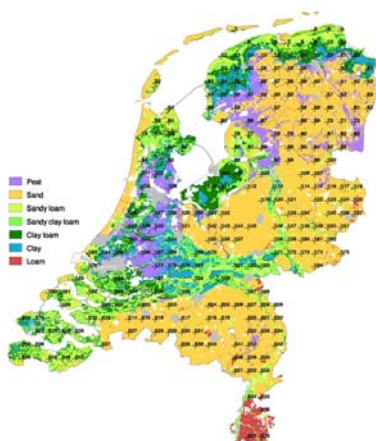
1. Wat zijn de onzekerheden in de bodemchemische en bodemfysische invoergegevens en in de belangrijkste invoergegevens bij de karakterisering van de fysisch-chemische eigenschappen van het gewasbeschermingsmiddel?
2. Hoe werken de onzekerheden door in de einduitkomsten van GeoPEARL?

Aanpak

- Kwantificering van de onzekerheden in de beschouwde onzekere invoergegevens voor GeoPEARL: organische stof, textuur, hydraulische karakteristieken, halfwaarde tijd (DT50) en de coëfficiënt voor sorptie aan organische stof (Kom);
- Uitvoeren van onzekerheidsanalyse met de Monte Carlo methode voor de volgende parameters: organisch stofgehalte, textuur, Van Genuchten parameters, DT50 en Kom;
- Berekening met GeoPEARL van het 50 percentiel van de uitspoelconcentratie op 1 m diepte per locatie (PEC50, PEC = predicted environmental concentration)
- Analyse van de bijdrage van fouten van individuele onzekere invoeren en aanwijzen van zwakste schakels in de modelketen

Tabel 1. Percentage verklaarde variantie in PEC50 voor organische stof, textuur en Van Genuchten parameters, DT50 en Kom voor zes locaties voor stof D.

Locatie	Verklaarde variantie (%)				
	Bodem-type	Organische stof	Textuur en Van Genuchten parameters	DT50	Kom
012	Zavel	4.8	0	30.9	0
053	Zand	0.3	0	7.9	0.9
103	Klei	8.6	0	29.5	1.7
174	Zand	5.8	3.5	24.6	25.9
208	Zand	3.7	0	16.0	0
257	Leem	16.6	0	39.7	3.4

Figuur 1: Gekozen locaties voor de Monte Carlo analyse

Conclusies

- Onzekerheid in de DT50 en de Kom werken het meeste door in de einduitkomsten
- Onzekerheid in de textuur en Van Genuchten parameters relatief weinig belangrijk

Contactpersoon

Naam: Erik van den Berg

Telefoon: 0317-474669

e-mailadres: erik.vandenberg@wur.nl

Dialogen over Duurzame ontwikkeling van de Landbouw

Marien Borgstein (LEI), Hans Leneman (LEI), Annemarie Groot (Alterra) en Marleen van de Kerkhof (VU-IVM)

Beleidscontext

- de percepties/beelden van de betrokken partijen ten aanzien van duurzame landbouw, als input voor LNV voor haar rapportage aan de Tweede Kamer.

Onderzoeksvragen:

- ambities voor 2020 geredeneerd vanuit de dimensies people, planet, profit
- rapportcijfer voor de geformuleerde ambitie anno 2006
- te ondernemen acties

Aanpak

Gestructureerde sectordialogen als kwalitatieve en participatieve monitoringsaanpak voor 6 verschillende landbouwsectoren (melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en opengrondsgroente).

Conclusies

- Ambities op de people, planet en profit dimensies:

- a. People** scoort anno 2006 voldoende tot goed
De geformuleerde ambities hebben voor alle sectoren te maken met imago in termen van maatschappelijk gedragen.
- b. Planet** scoort anno 2006 (net) voldoende
Op de planet-dimensie kunnen de ambities verdeeld worden in 2 groepen:
 - gesloten kringlopen en gesloten systemen (dierlijke sectoren)
 - beperken van de belasting voor het milieu (plantaardige sectoren).
- c. Profit** scoort anno 2006 onvoldoende tot (net) voldoende
De geformuleerde ambities op de profit-dimensie hebben voor alle sectoren te maken met continuïteit en rentabiliteit.

- Specifiek acties voor :

- 1) onderwijs (ondernemerschap, inhoud van het onderwijs),
- 2) ministerie van LNV (voorwaardenscheppend beleid, continuïteit in beleid met bijbehorende regelgeving)
- 3) sector zelf (pro-actieve houding in termen van samenwerking en eigen verantwoordelijkheid nemen)

- Contact persoon:

ir. Marien Borgstein, 070-3358191, marien.borgstein@wur.nl

Verkenning van de kwaliteit van het landelijk gebied in de Oost Achterhoek en het Groene Woud

Hein Korevaar¹, Wim Meulen Kamp² en Jennie van der Kolk²

1. PRI; 2. Alterra

Oost Achterhoek

Grondgebruik 1900

2005

2040

Groene Woud

Grondgebruik 1900

2005

2040

Onderzoeksvraag: Welke beleidsopties zijn er om de knelpunten in het landelijk gebied in verschillende delen van Nederland op te lossen in 2020. In hoeverre voldoet het huidige Nederlandse beleid en waar is extra sturing gewenst?

Enkele eerste, nog voorlopige uitkomsten

- Beide gebieden zijn groen en hebben lage bevolkingsdruk; Groene Woud ligt ingeklemd tussen snelgroeende steden.
- Beleid van verschillende overheidslagen sluit goed op elkaar aan; stakeholders (incl. steden rond GW) moeten meer betrokken worden bij uitwerking.
- Landbouw Groene Woud richt zich al sterk op stad; veel diversificatie van landbouw.
- Oost Achterhoek zoekt het in verbreding.
- In beide gebieden vormt achteruitgang landbouw een bedreiging voor landschap.
- Nationaal Landschap biedt (nog) geen bescherming.

Aanpak

- Beschrijving van gebieden. Wat is kenmerkend; welke autonome ontwikkelingen?
- Welk beleid komt er op het gebied af? Wat betekent de stapeling van beleid?
- Impact van beleid en autonome ontwikkelingen voor ontwikkeling van gebied?
- Relevante beleidsopties in de ogen van regionale stakeholders?
- Kansen en bedreigingen? Wat betekenen die voor set duurzaamheidsindicatoren?
- Synthese; wat betekenen autonome ontwikkeling en beleidsopties voor regionale ontwikkelingen in heel Nederland.
- In 2007 uitbreiding studie met gebieden IJsseldelta en Amstelland.

Studie biedt aanvulling/verdieping voor Nederland Later

PRI Wageningen UR
PO Box 16, 6700 AA Wageningen
The Netherlands

contact: Hein Korevaar
phone: 0317 475870
e-mail: hein.korevaar@wur.nl
internet: www.pri.wur.nl

PLANT RESEARCH INTERNATIONAL
WAGENINGEN UR

Duurzaam bodemgebruik in de landbouw

Oene Oenema (Alterra)

Beleidscontext

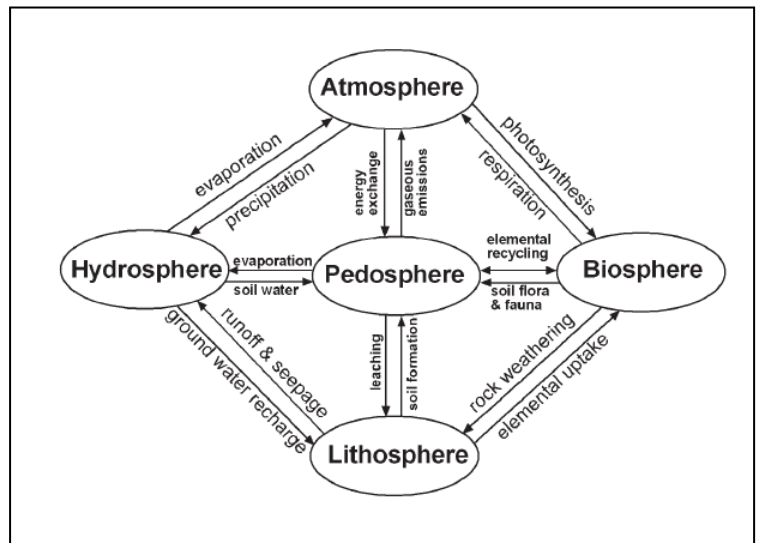
Beleidsbrief 'Bodem' (VROM) en EU-bodemstrategie (EU-Bodemrichtlijn) stellen dat "duurzaam bodemgebruik" nodig is om verdere aantasting van de bodem te verminderen.

Onderzoeksvragen

1. Wat is duurzaam bodemgebruik?
2. Wat is nodig om 'duurzaam bodemgebruik' in de praktijk te realiseren?

Aanpak

Deskstudies, brainstormsessies, workshop, synthese, leidend tot Visiedocument (2007)

Wisselwerking en samenhang tussen de vijf belangrijkste componenten van het systeem aarde, namelijk lucht, water, bodem, levende planten en dieren, en ondergrond (bron: www.esfs.org).

Conclusies

- Duurzaam bodemgebruik is een ontwikkelingsrichting en –proces ter instandhouding en verbetering van het functioneren van de bodem;
- De bodem is 'onderdeel van'. Inzicht in en richtlijnen en normen voor het goed functioneren van de bodem in het ecosysteem 'aarde' ontbreken;
- Zorgen over bodemdegradatie zijn in andere landen groter dan in Nederland;
- Het bodemgebruik in Nederland is "redelijk duurzaam", maar er zijn ook forse knelpunten (bodemdaling, verdwijnen veengronden, verontreiniging, fosfaatverzadiging);
- Informatie uit monitoring wordt onvoldoende gebruikt om te komen tot duurzaam bodemgebruik.

Bodem en samenleving.

"For most of history, few things have mattered more to humans than their relations with soil, because soil provided most of their food and nutrients. For the past century or two, nothing has mattered more to soil than their relationships with humans, because human action inadvertently ratcheted up rates of soil erosion and rerouted nutrient flows"

Bron: McNeill and Winiwarter 2004.

Landbouw en milieu in transitie

“Je gaat het pas zien als je het door hebt”

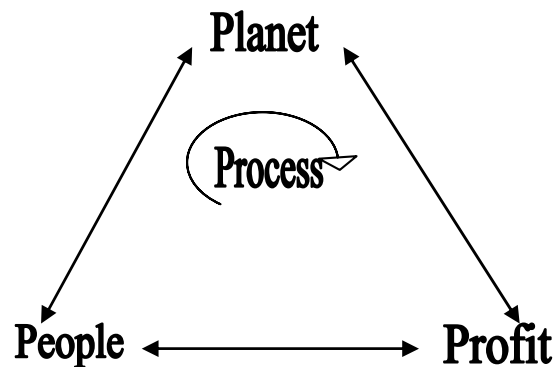
Oene Oenema, Jennie van der Kolk en Annemarie Groot (Alterra)

Beleidscontext

Milieubeleid heeft geleid tot vermindering van de milieubelasting door de landbouw, maar milieudoelstellingen worden niet gerealiseerd. Is daarom een “transitie duurzame landbouw” nodig?

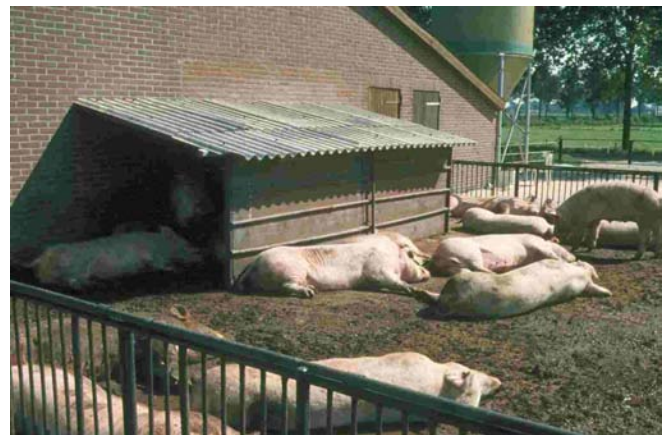
Onderzoeksvragen

1. Wat zijn de resterende milieupgaven voor de landbouw?
2. Wat zijn beelden van duurzamere vormen van landbouw?
3. Hoe kan een transitie naar duurzame landbouw worden gefaciliteerd?

Aanpak

Deskstudies, brainstormsessies, workshops, synthese, leidend tot WOT-studies 2 (2006)

Conclusies

- De resterende milieupgaven zijn fors;
- De veelheid aan milieunormen en –doelstellingen en het ontbreken van consensus en prioriteit daarover, geven ‘milieukwaliteit van het landelijke gebied’ een complex beeld.
- Voor de transitie duurzame landbouw zijn op elkaar inwerkende systeeminnovaties nodig in hardware, orgware en software.
- Een combinatie van netwerksturing en zelfsturing kan die transitie faciliteren
- De ontwikkelingsrichtingen ‘groot’, ‘breed’ en ‘slim’ zijn de dominante transitiepaden.
- Ex-ante toetsing van toekomstbeelden is tot nu toe eerder uitzondering dan regel.

Contactpersoon: Oene Oenema; (0317) 48 64 63 oene.oenema@wur.nl

Blijven boeren in de achtertuin van de stedeling

People, planet en profit op het platteland van Parma en Zuidoost Engeland.

Jacqueline van Rijn en Willem Rienks – Alterra, Wageningen UR

Achtergrond:

In het dichtbevolkte Nederland is de stedelijke druk op het platteland duidelijk voelbaar. Zowel de stedelijke functies als de landbouw blijven zich ontwikkelen. De balans tussen people, planet en profit hangt samen met politieke keuzes en maatschappelijke opvattingen. Hoe is deze balans in andere Europese regio's?

Onderzoeksvragen:

Hoe ontwikkelt het platteland zich onder stedelijke druk in een aantal andere met Nederland vergelijkbare Europese regio's? Wat betekent dit voor duurzaamheid?

Aanpak:

Interviews met boeren, ambtenaren, natuur- en milieubeschermers in Parma (Italië) en Zuidoost Engeland.

Conclusies

1. De transformatie van een agrarische naar een stedelijke samenleving drijft een wig tussen boer en burger. Het begrip van de relatie landbouw, voedsel en landschap neemt af.

2. De landbouw is ook in Parma en Zuidoost Engeland een belangrijke ruimtelijke drager. Het ruimtelijke orderingsbeleid voor het landelijke gebied is een bepalende factor. In Zuidoost Engeland is RO zeer conserverend. Dit leidt tot hoge grondprijzen en nieuwe rode diensten. In Parma is de RO zeer liberaal hetgeen leidt tot diffuse verstedelijking en versnippering in de vlakke en landverlating in de bergen.

3. De toekomst van landelijke gebieden wordt enerzijds bepaald door globale trends (wereldmarkt, technologie en EU beleid) en anderzijds door de mensen in de regio. Hun visie op voedsel, landschap en ruimtelijke ordening bepaalt de ontwikkelingsrichting van het platteland in die regio.

4. In Zuidoost Engeland bepaalt de maatschappij dat het landschap geconserveerd moet worden. Dit leidt tot beperkingen voor de boeren. In Parma worden culinaire specialiteiten in stand gehouden, maar laat men het landschap diffuus verstedelijken en de landbouwgrond versnipperen.

Contactpersoon: Willem Rienks

Alterra Wageningen UR willem.rienks@wur.nl

0317-474232

WOt-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu – vanaf mei 2005

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 47 78 44; F 0317 – 42 49 88; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOt-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2005

- 1 *Eimers, J.W.* (Samenstelling). Projectverslagen 2004.
- 2 *Hinssen, P.J.W.* Strategisch Plan van de Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, 2005 – 2009.
- 3 *Sollart, K.M.* Recreatie: Kennis en datavoorziening voor MNP-producten. Discussienotitie.
- 4 *Jansen, M.J.W.* ASSA: Algorithms for Stochastic Sensitivity Analysis. Manual for version 1.0.
- 5 *Goossen, C.M. & S. de Vries.* Beschrijving recreatie-indicatoren voor de Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland (ME AVP)
- 6 *Mol-Dijkstra, J.P.* Ontwikkeling en beheer van SMART2-SUMO. Ontwikkelings- en beheersplan en versiebeheerprotocol.
- 7 *Oenema, O.* How to manage changes in rural areas in desired directions?
- 8 *Dijkstra, H.* Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland; inventarisatie aanbod monitoringsystemen.
- 9 *Ottens, H.F.L. & H.J.A.M. Staats.* BelevingsGIS (versie2). Auditverslag.
- 10 *Straalen, F.M. van.* Lijnvormige beplanting Groene Woud. Een studie naar het verdwijnen van lanen en perceelsrandbegroeiing in de Meierij.
- 11 *Programma Commissie Natuur.* Onderbouwend Onderzoek voor de Natuurplanbureau-functie van het MNP; Thema's en onderzoeksvragen 2006.
- 12 *Velthof, G.L. (samenstelling).* Commissie van Deskundigen Meststoffenwet. Taken en werkwijze.
- 13 *Sanders, M.E. & G.W. Lammers.* Lokaliseren kansen en knelpunten van de Ecologische Hoofdstructuur – met informatie van de terreinbeheerders.
- 14 *Verdonchot, P.F.M., C.H.M. Evers, R.C. Nijboer & K. Didderen.* Graadmeters aquatische natuur. Fase 1: Vergelijking van de graadmeter Natuurwaarde met de Natuurdoeltypen en KRW-maatlatten
- 15 *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2006
- 16 *Melman, Th.C.P., R.G. Groeneveld, R.A.M. Schrijver & H.P.J. Huiskes* Ontwikkeling economisch-ecologisch optimaliseringsmodel natuurbeheer in combinatie met agrarische bedrijfsvoering. Studie in het licht van LNV-beleidsombuiging “van verwerving naar beheer”
- 17 *Vreke, J., R.I. van Dam & F.J.P. van den Bosch.* De plaats van natuur in beleidsprocessen. Casus: Besluitvormingsproces POL-aanvulling Bedrijventerrein Zuid-Limburg
- 18 *Gerritsen, A.L., J. Kruit & W. Kuindersma.* Ontwikkelen met kwaliteit. Een verkenning van evaluatiecriteria
- 19 *Bont, C.J.A. de, M. Boekhoff, W.A. Rienks, A. Smit & A.E.G. Tonneijck.* Impact van verschillende wereldbeelden op de landbouw in Nederland. Achtergronddocument bij ‘Verkenning Duurzame Landbouw’
- 20 *Rienks, W.A. & J.A. Klijn.* Naar EURuralis 2.0. Vooronderzoek naar mogelijkheden tot verbetering, verdieping, interactievere presentatie, Europees draagvlak en ‘downscaling’ (in voorbereiding)

2006

- 21 *Rienks, W.A., I. Terluin & P.H. Vereijken.* Towards sustainable agriculture and rural areas in Europe. An assessment of four EU regions
- 22 *Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, J. Wiertz & M.E. Sanders.* Monitoringsgegevens voor het natuurbeheer anno 2005. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 1

- 23 *Jaarrapportage 2005*. WOT-04-001 – Monitor- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland
- 24 *Jaarrapportage 2005*. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek Natuurplanbureaufunctie
- 25 *Jaarrapportage 2005*. WOT-04-385 - Milieuplanbureaufunctie
- 26 *Jaarrapportage 2005*. WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 27 *Jaarrapportage 2005*. WOT-04 - Kennisbasis
- 28 *Verboom, J., R. Pouwels, J. Wiertz & M. Vonk*. Strategisch Plan LARCH. Van strategische visie naar plan van aanpak
- 29 *Velthof, G.L. en J.J.M. van Grinsven (eds.)* Inzet van modellen voor evaluatie van de meststoffenwet. Advies van de CDM-werkgroep Harmonisatie modellen
- 30 *Hinssen, M.A.G., R. van Oostenbrugge & K.M. Sollart*. Draaiboek Natuurbalans. Herziene versie
- 31 *Swaay, C.A.M. van, V. Mensing & M.F. Wallis de Vries*. Hotspots dagvlinder biodiversiteit
- 32 *Goossen, C.M. & F. Langers*. Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 33 *Turnhout, Chr. Van, W.-B. Loos, R.P.B. Foppen & M.J.S.M. Reijnen*. Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens
- 34 *Didderen, K en P.F.M. Verdonschot*. Graadmeter Natuurwaarde aquatisch. Typen, indicatoren en monitoring van regionale wateren
- 35 *Wamelink, G.W.W., G.J Reinds, J.P. Mol-Dijkstra, J. Kros, H.J. Wieggers*. Verbeteringen voor de Natuurplanner
- 36 *Groeneveld, R.A. & R.A.M. Schrijver*. FIONA 1.0; Technical description
- 37 *Luesink, H.H., M.J.C. de Bode, P.W.G. Groot Koerkamp, H. Klinker, H.A.C. Verkerk & O.Oenema*. Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen
- 38 *Bakker-Verdurmen, M.R.L., J.W. Eimers, M.A.G. Hinssen-Haanen, T.J. van der Zwaag-van Hoorn*. Handboek secretariaat WOT Natuur & Milieu
- 39 *Pleijte, M. & M.A.H.J. van Bavel*. Europees en gebiedsgericht beleid: natuur tussen hamer en aambeeld? Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen Europees en gebiedsgericht beleid
- 40 *Kramer, H., G.W. Hazeu & J. Clement*. Basiskaart Natuur 2004; vervaardiging van een landsdekkend basisbestand terrestrische natuur in Nederland
- 41 *Koomen, A.J.M., W. Nieuwenhuizen, J. Roos-Klein Lankhorst, D.J. Brus & P.F.G. Vereijken*. Monitoring landschap; gebruik van steekproeven en landsdekkende bestanden
- 42 *Selnes, T.A., M.A.H.J. van Bavel & T. van Rheenen*. Governance of biodiversity
- 43 *Vries, S. de. (2007)* Veranderende landschappen en hun beleving
- 44 *Broekmeijer, M.E.A. & F.H. Kistenkas*. Bouwen en natuur: Europese natuurwaarden op het ruimtelijk ordeningsspoor. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 45 *Sollart, K.M. & F.J.P. van den Bosch*. De provincies aan het werk; Praktijkervaringen van provincies met natuur- en landschapsbeleid in de periode 1990-2005. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 46 *Sollart, K.M. & R. de Niet met bijdragen van M.M.M. Overbeek*. Natuur en mens. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2006
- 47 *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof*. Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek

2007

- 48 *Kruit, J. & I.E. Salverda*. Spiegeltje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere plannings-cultuur?
- 51 *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP in 27 posters*